

o odzyskanie Ziemi Świętej oraz jako oręż w zmaganiach z nieprzyjacielem. Co ważne, historycy krucjat byli w większości mnichami, co wpłynęło na fakt, że kroniki opisujące wyprawy krzyżowe są przepojone łacińską liturgią. M. Cecilia Gaposchkin podkreśla, że liturgia w swym języku i rytuałach wyrażała to, w jakim stopniu pobożność krucjatowa wnikała do serca tożsamości Kościoła i właśnie w badaniach nad księgami liturgicznymi jest wyraźnie dostrzegalne, że wyprawy krzyżowe, i związana z nimi wizja świata, człowieka i Boga, sytuowały się w centrum chrześcijaństwa (s. 260).

Carol Symes w opublikowanym w 2015 roku ważnym tekście stwierdziła, że „jeśli nie zrozumiemy średniowiecznej liturgii, trudno sobie wyobrazić, jak możemy zrozumieć jakikolwiek aspekt średniowiecza”¹. Z tego punktu widzenia badania nad księgami liturgicznymi jawią się jako wciąż aktualny postulat badawczy.

rec. Bartłomiej Dźwigala

Małgorzata Delimata-Proch, *Rycheza królowa Polski (ok. 995 – 21 marca 1063). Studium historiograficzne*, Wydawnictwo Avalon, Kraków 2019.

Już od lat staraniem Wydawnictwa Avalon ukazują się biografie poświęcone władcom i władczyniom doby średniowiecza². Omawiana tu praca autorstwa pani profesor Małgorzaty Delimaty-Proch o tytule *Rycheza królowa Polski (ok. 995 – 21 marca 1063). Studium historiograficzne*, o ile bez wątplenia stanowi wartościową kontynuację tego cyklu biografii, to jednak – pod względem formy – znacząco różni się od innych opracowań. Inne prace, takie jak te poświęcone postaciom Konrada Mazowieckiego³, Bolesława Pobożnego⁴ czy Władysława Białego⁵, stawiają sobie za cel kompleksowe przedstawienie dziejów i działalności danej postaci, a ta – co notabene podkreślono w tytule – stanowi studium historiograficzne, przede wszystkim dokonujące zestawienia i omówienia (nierzadko krytycznego) źródeł średniowiecznych⁶ oraz opracowań naukowych, przeważnie autorstwa polskich⁷ i niemieckich

¹ C. Symes, *Liturgical Texts and Performance Practices*, w: *Understanding Medieval Liturgy. Essays in Interpretation*, red. H. Gittos, S. Hamilton, Ashgate 2016, s. 267.

² Przykładowo można tu wskazać prace takie jak: T. Jurek, *Dziedzic Królestwa Polskiego książę głogowski Henryk (1274-1309)*, Kraków 2010, czy też A. Jureczko, *Henryk III Biały – książę wrocławski (1247-1266)*, Kraków 2007.

³ A. Teterycz-Puzio, *Konrad I Mazowiecki: książę wielki łacki (1187/89 – 31 sierpnia 1247)*, Kraków 2019.

⁴ M. Hlebionek, *Bolesław Pobożny i Wielkopolska jego czasów*, Kraków 2010.

⁵ J. Śliwiński, *Władysław Biały (1327/1333 – 20 lutego 1388): ostatni książę kujawski, największy podróżnik spośród Piastów*, Kraków 2011.

⁶ Przykładowo: *Annales Brunwilarenses*, wyd. Georgius H. Pertz, Monumenta Germaniae Historica. Scriptores, t. 16, Hannoverae 1859; *Liber mortuorum monasterii Lubinensis ordinis Sancti Benedicti*, wyd. Wojciech Kętrzyński, Monumenta Poloniae Historica, t. 5, Warszawa 1961.

⁷ Jako przykład można tu przypomnieć: D. Chojnacka, J. Chojnacki jr., *Rycheza – królowa Polski i protektorka opactwa w Brauweiler. Stosunki między Polakami i Niemcami przez 1000 lat*, „Notatki Płockie”, t. 43, 1998, nr 3 (176), s. 47-49; M. Delimata, *Ucieczka z Polski i niemieckie losy królowej Rychezy (po 1031-1063)*, w: *Docendo Discimus. Studia historyczne ofiarowane Profesorowi Zbigniewowi Wielgoszowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. K. Kaczmarek, J. Nikodem, Poznań 2000, s. 77-98.

historyków⁸, powstałych w okresie od XVIII do XXI w. Omówienie losów Ryczezy i jej działalności – zarówno na płaszczyźnie politycznej, jak i kulturowej – jest zadaniem wtórnym wobec wspomnianego wyżej zestawienia prac naukowych traktujących o tej władczyni. Autorka wykonała przysłówiową „benedyktyńską pracę”, co bardzo dodatnio wpływa na wartość omawianej tu monografii, przy czym, niestety, czytelnik, zwłaszcza nieznający dobrze poruszanych w książce tematów, może miejscami odczuwać brak arbitralnego zdania Autorki. Pracę trudno określić jako innowacyjną, dokonującą nowych ustaleń, lecz nie można tego uznać za jej wadę, bo – jak słusznie zauważyła Autorka (s. 197-198) – ze względu na bardzo dużą liczbę dotychczas powstałych opracowań naukowych – jest to właściwie niemożliwe, a za niewłaściwe i bezowocne wypada uznać podnoszenie (jako nowych) poglądów od dawna obecnych w literaturze. O ile od XVIII stulecia pojawiło się już wiele prac naukowych pośrednio lub bezpośrednio dotyczących Ryczezy, to należy przyznać, że dotkliwie brakowało obszernej monografii poświęconej wyłącznie tej władczyni. Ponad sto lat temu, w 1914 r., pojawiła się co prawda praca pióra Stanisława Hałko *Richeza, Königin von Polen. Gemahlin Mieczysławs II*⁹, lecz od tego czasu powstało bardzo wiele wartościowych prac – głównie polskich i niemieckich uczonych – które w znaczący sposób przyczyniły się do pogłębienia wiedzy na temat królowej Ryczezy. Na uwagę zasługuje również to, że Autorka podjęła się zadania opisanie nie tylko losów Ryczezy i jej wpływu na politykę, ale także jej ewentualnego oddziaływania na kulturę i sztukę, powołując się nie tylko na opracowania z dziedziny historii, ale także z zakresu historii sztuki czy archeologii¹⁰. Na korzyść tej biografii przemawia także to, że Autorka umiejętnie zachowuje równowagę pomiędzy wątkami głównymi (bezpośrednio dotyczącymi Ryczezy) i pobocznymi, nie pozwalając by te ostatnie zdominowały pracę.

Książka została podzielona na pięć rozdziałów; pierwszy z nich omawia pochodzenie Ryczezy, losy jej rodziny, a także dzieje bohaterki w pierwszych latach jej życia. Drugi rozdział przedstawia okoliczności zawarcia przez nią małżeństwa z Mieszkiem Bolesławowiczem, podejmuje zagadnienie potomstwa książęco-królewskiej pary, a także charakteryzuje działalność Ryczezy na ziemiach polskich do lat trzydziestych. Dzieje królowej w latach trzydziestych, a zwłaszcza kwestia jej regencji, wyjazdu z Polski czy wywiezienia piastowskich koron są tematem trzeciego rozdziału. W czwartym Autorka opisuje losy i działalność Ryczezy w cesarstwie niemieckim po opuszczeniu przez nią Polski. Piąty, a zarazem ostatni rozdział poświęcony został zagadnieniu kreowania i ewolucji wizerunku Ryczezy w polskim piśmiennictwie na przestrzeni wieków aż po czasy współczesne. Monografia wyposażona jest, tak jak wszystkie podobne jej biografie wydawane przez Avalon, we wstęp, zakończenie, streszczenie, bibliografię oraz indeks osób, co bardzo dodatnio wpływa na jej wartość i przystępność dla czytelnika.

⁸ G. Althoff, *Mathilde, Tochter Ottos II (†1025)*, w: *Lexicon des Mittelalters*, t. 6, München 1993, s. 391-392; A. Föbel, *Die Königin im mittelalterlichen Reich: Herrschaftsausübung, Herrschaftsrechte, Handlungsspielräume*, Stuttgart 2000; a także inne prace.

⁹ S. Hałko *Richeza, Königin von Polen. Gemahlin Mieczysławs II*, Freiburg 1914.

¹⁰ T. Rodzińska-Choraży, *Zespoły rezydencjonalne i kościoły centralne na ziemiach polskich do połowy XII wieku*, Kraków 2009; D.A. Sikorski, *O nadziejach związanych z datowaniem metodą 14C zabytków architektury średniowiecznej w Polsce (głos w niedokończonyj dyskusji)*, w: *Architektura romańska w Polsce. Nowe odkrycia i interpretacje. Materiały z sesji naukowej w Muzeum Początków Państwa Polskiego Gniezno 9-11 kwietnia 2008 roku*, red. T. Janiak, Gniezno 2009, s. 677-703; i inne.

Książka posiada wysokie walory naukowe i bez wątpienia należy ją uznać za wartościowe dzieło. Co więcej, stanowi bezcenną pomoc dla wszystkich badaczy zajmujących się dziejami Polski przełomu X oraz XI wieku i nie sposób sobie wyobrazić, by nowe prace poświęcone królowej Rychezie nie odnosiły się do omawianej tu monografii.

rec. Jan Jeż

Arkadiusz S. Więch, *Stary Księgozbiór. Biblioteka Gimnazjum w Dębicy w latach 1900-1932*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagellonica”, Kraków 2020, ss. 120.

Biblioteki regionalne działające w miastach prowincjonalnych odgrywały dużą rolę kulturotwórczą dla lokalnych środowisk. Książnice regionalne często wspierały działalność edukacyjną, a także kształtowały pokolenia nowych czytelników. Dla badaczy zajmujących się historią książki niezwykle cenne są prace poświęcone działalności lokalnych bibliotek. W związku z tym warto zwrócić uwagę na pracę Arkadiusza S. Więcha zatytułowaną *Stary Księgozbiór. Biblioteka Gimnazjum w Dębicy w latach 1900-1932*, która została poświęcona historii szkolnej biblioteki I Liceum Ogólnokształcącego im. Króla Władysława Jagiełły w Dębicy.

Autorem recenzowanej publikacji jest dr Arkadiusz S. Więch, adiunkt w Zakładzie Archiwistyki i Metod Kwantytatywnych Instytutu Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego, którego zainteresowania badawcze koncentrują się wokół historii archiwów i bibliotek na terenie Galicji, a także historii społecznej oraz nauki w XIX i XX wieku. W najnowszej publikacji autor postawił sobie za cel badawczy odtworzenie na podstawie zachowanych źródeł archiwalnych działalności biblioteki szkolnej gimnazjum w Dębicy w latach 1900-1932.

Prezentowana publikacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, a także z zakończenia oraz bibliografii. Ciekawym uzupełnieniem pracy jest aneks prezentujący wykaz książek wchodzących w skład „Starego Księgozbioru” dębickiej książnicy. Tak skonstruowany układ pracy jest czytelny oraz logiczny.

W pierwszym rozdziale *Tradycje biblioteczne w Galicji* został zaprezentowany stan czytelnictwa, a także działające na terenie Galicji w XIX wieku oraz w okresie międzywojennym m.in. prywatne biblioteki ziemiańskie, księgozbiory parafialne, jak również powstałe w XIX wieku czytelnie ludowe. Następnie na zaprezentowanym tle historycznym autor przedstawił działalność biblioteczną w Dębicy. Z kolei w rozdziale drugim *Biblioteki gimnazjalne w Galicji i II Rzeczypospolitej* zaprezentował sytuację bibliotek wspomnianych placówek edukacyjnych. Zaś w trzecim rozdziale *Gimnazjum w Dębicy* ukazał okoliczności utworzenia gimnazjum, a także zarysował historię działalności szkoły do 1939 roku. W dwóch ostatnich rozdziałach (czwartym *Biblioteka i czytelnia* oraz piątym *Księgozbiór*) autor skoncentrował swoją uwagę badawczą na księgozbiorze gimnazjum. Na podstawie zachowanych źródeł oraz sprawozdań ustalił podział zbiorów na bibliotekę profesorską, uczniowską, a także księgozbiór przeznaczony dla ubogiej młodzieży, tj. bibliotekę „pauperum”. Ponadto autor zaprezentował podstawę materialną, a także sposoby powiększania zasobów szkolnej biblioteki. Były to: dotacja gminna, fundusze z opłaty wpisowej płaconej przez uczniów, a także darowizny od osób prywatnych oraz instytucji publicznych. Na podstawie zachowanych